

Asia Elämäkertateokseen sisältyneiden tarinoiden ja tietojen sisällyttäminen näyttämöteoksen käsikirjoitukseen

Hakija Suomen näytelmäkirjailijat ja käsikirjoittajat – Finlands dramatiker och manusförfattare Ry

Annettu 11.9.2013

Tiivistelmä

Elämäkertateokseen sisältyneiden tietojen ja tarinoiden juonen sisällyttäminen musikaalikäsikirjoitukseen ei edellyttänyt elämäkertateoksen tekijöiden lupaa eikä heidän nimiensä ilmoittamista musikaalin yhteydessä.

Tekijänoikeuslain 1 §, 4 § ja 22 §

LAUSUNTOPYYNTÖ

Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa julkisuuden henkilön elämäkertatietojen tekijänoikeudellisesta asemasta ja kirjallisen teoksen tekijänoikeudesta.

Hakijan mukaan HM ja JM olivat vuonna 2007 kirjoittaneet Rauli Badding Somerjoen elämäkerran ”Badding – Rauli Somerjoen elämä ja laulut”. Elämäkerta oli rakennettu Somerjoen elämän vaiheisiin liittyvien tosiasiatietojen pohjalle ja sitä varten oli haastateltu 71 henkilöä. Syksyllä 2011 Kemin teatterin ohjelmistoon tuli PR:n ja TT:n käsikirjoittama musikaali ”Bussi Somerolle – Rauli Baddingin tarina”, jossa esitetään Rauli Badding Somerjoen elämää.

Hakijan mukaan tekijänoikeus ei ulotu tietoihin sellaisenaan. On selvää, että kun Rauli Badding Somerjoesta kirjoitetaan elämäkerta tai elämäkerrallinen musikaalikäsikirjoitus, molemmat perustuvat samaan informaatioon ja kronologiseen järjestykseen, jolloin molemmista tulee tältä osin ”samannäköisiä”. Tällaiset päällekkäisyydet eivät muodosta tekijänoikeuden loukkausta. Musikaalikäsikirjoituksen tekijät ovat käyttäneet oman teoksensa luomisessa elämäkertateokseen sisältyneitä ja

muualta saatavissa ollutta tietoa hyväkseen. Tällä ei ole mitenkään loukattu elämäkerran tekijöiden tekijänoikeuksia. Muunlainen tulkinta johtaisi siihen, että jonkin tiedon aikaisempi käyttäjä pystyisi estämään toiselta kyseisen tiedon käyttämisen myöhemmissä teoksissa. Musikaalikäsikirjoitus sisältää eri lähteistä otettuja lainauksia, jotka ovat tekijänoikeuslain 22 §:ssä tarkoitettuja ja säännöksen mukaisesti luvallisia sitaatteja.

Edellä selostetun perusteella hakija pyytää lausuntoa siitä,
- onko musikaalikäsikirjoitus tekijänoikeuslain 1 §:n mukainen teos; vai
- onko kyseessä tekijänoikeuslain 4 § 2 momentissa tarkoitettu vapaasti muuttaen aikaan saatu uusi itsenäinen teos; ja
- ovatko musikaalikäsikirjoitukseen mahdollisesti elämäkerrasta otetut lainaukset tekijänoikeuslain 22 §:n mukaisia sallittuja lainauksia?

VASTINE

Suomen tietokirjailijat ry on todennut vastineessaan, että HM ja JM ovat kirjoittaneet vuonna 1996 julkaistun elämäkerran ”Badding – Rauli Somerjoen elämä ja laulut”.

Elämäkerran tekijät saivat alkuvuonna 2011 PR:ltä tiedon, että Kemin teatterissa valmistellaan Rauli Badding Somerjoen elämää käsittelevää musikaalia ”Bussi Somerolle – Rauli Baddingin tarina”. Kemin teatterinjohtaja oli ollut valmis maksamaan korvausta elämäkerran tekijöille ja ottamaan heidän nimensä musikaalin tekijätietoihin. Osapuolten välillä ei ollut kuitenkaan päästy yhteisymmärrykseen korvauksen suuruudesta eikä tekijänoikeuteen liittyneistä erimielisyyksistä. Tekijänoikeudellisesta epäselvyydestä huolimatta musikaalia oli alettu esittää Kemin teatterissa 29.10.2011. Musikaalin tekijätiedoissa ei ollut mainittu elämäkerran tekijöiden nimiä.

Elämäkertateosta varten sen tekijät tekivät runsaasti haastatteluja. Haastatteleamalla he saivat elämäkerralle sen ominaisluonteen muodostavan joukon uusia, ennen julkaisemattomia tarinoita. Tekijät ohjasivat haastattelutilannetta ja antoivat siten panoksensa yhteiseen lopputulokseen haastateltavien kanssa. Eri haastattelijat olisivat voineet päätyä samoja henkilöitä haastatteleamalla erilaisiin tarinoihin ja tulkintoihin. Elämäkerran tekijöillä oli aktiivinen rooli tarinoiden valinnassa, muotoilussa ja liittämässä osaksi kokonaisuutta kronologiseksi kertomukseksi.

Elämäkerta on yksi tulkinta Somerjoen elämästä. Kyse ei ole ollut faktatiedon siirtämisestä haastateltavilta elämäkertaan. Elämäkerta ei ole yleisesti saatavilla olevaa tietoa, joka olisi ollut saatavilla mistä lähteestä tahansa musikaalin käsikirjoitukseen. Muutettaessa teosta toiseen taidelajiin voidaan tehdä huomattaviakin muutoksia alkuperäisteokseen. Siitä huolimatta alkuperäisteoksen sisäinen muoto säilyy tunnistettavana ja musikaali on tunnistettavissa samaksi teokseksi kuin alkuperäisteos.

Asiassa on kyse nimenomaan tarinoista, tulkinnoista ja niiden ilmaisumuodoista, jotka ovat tekijänoikeudellisesti suojattuja. Musikaalikäsikirjoitukseen on otettu huomattava määrä samoja tarinoita kuin on ollut elämäkerrassa. Elämäkerta ei ole käytetty ainoastaan musikaalikäsikirjoituksen esikuvana tai tausta-aineistona. Elämäkerran ja musikaalikäsikirjoituksen päällekkäisyydet ja samannäköisyys johtuvat siitä, että musikaalikäsikirjoituksen tekijät ovat tehneet oman teoksensa muuntamalla elämäkertakirjan musikaalikäsikirjoitukseksi. Musikaalikäsikirjoituksessa tarinat on muutettu toiseen taidelajiin, mikä olisi edellyttänyt elämäkerran tekijöiden luvan. Elämäkerran tekijöillä on yksinoikeus elämäkerran tarinoihin, omaan tulkin taansa Somerjoen elämäntarinasta ja sen ilmaisumuotoon. Suurinta osaa elämäkerran tarinoista ei ole julkaistu muualla, joten niitä ei ole ollut mahdollista ottaa musikaalikäsikirjoitukseen muusta lähteestä kuin elämäkerrasta.

Kemin teatteri on saattanut ansiotarkoituksessa yleisön saataviin musikaalin, joka on ollut tekijänoikeuslain 4 § 1:ssä tarkoitettu muunnelma elämäkerrasta ja musikaalikäsikirjoituksen tekeminen olisi edellyttänyt elämäkerran tekijöiden lupaa. Musikaalikäsikirjoitus ei ole tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin mukainen itsenäinen teos.

Tekijänoikeuslain 22 §:n mukaiselta siteeraukselta edellytetään muun muassa asiallista yhteyttä teokseen, jossa sitaattia käytetään ja hyvän tavan mukaista on siteerata vain tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Musikaalikäsikirjoituksessa olevat lainaukset eivät ole tekijänoikeuslain 22 §:n mukaisia sallittuja sitaatteja, koska siteerausoikeuden rajat on ylitetty ja lainausten lähteet on jätetty ilmoittamatta. Lisäksi Kemin teatteri on rikkonut tekijänoikeuslain 3 §:n säännöksiä moraalisista oikeuksista jättämällä mainitsematta elämäkerran tekijöiden nimet musikaalin tekijätiedoissa. Vastineenantajan mukaan menettelyssä on kyse vähintään tekijänoikeuslain 56 a §:n 1 momentin mukaisesta tekijänoikeusrikkomuksesta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeus kirjalliseen esitykseen

Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se muun muassa kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys.

Tekijänoikeussuojan saamisen edellytyksenä on, että esitystä voidaan pitää tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuna itsenäisenä ja omaperäisenä teoksena. Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tulosta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tekijänoikeus ei suojaa teoksen ideaa, teoksen sisältämiä tietoja tai teoksen aihetta tai juonta. Kuka tahansa saa siten kirjoittaa esimerkiksi esitelmän hyödyntäen samoja tietoja.

Siteeraus oikeus tekijänoikeuslain 22 §:n mukaan

Tekijänoikeuslain 22 §:n (24.3.1995/446) mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tekijänoikeuslain 8 §:n mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin. Julkaistuksi teos katsotaan, kun sen kappaleita tekijän suostumuksella on saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen. (31.7.1974/648).

Ratkaisussa KKO 1971 II 44 kirjailija oli "tarkoituksin saattaa toisesta teoksesta ilmenevä aatteellinen ja yhteiskunnallinen näkemys arvostelun kohteeksi" ottanut lähdeosteita mainitsematta laajahkoja lainauksia omaan teokseensa. Korkein oikeus

katsoi, huomioiden myös teoksen kirjallisen erilaisuuden, että lainauksia ei ollut otettu laajemmin kuin tarkoitus edellytti. Korkein oikeus huomioi lainauksen tarkoituksen ja lainauksen pääasiallisen käyttötavan ja katsoi, että lähdepoikkeuksen mainitsematta jättäminen ei ollut hyvän tavan vastaista eikä lainaaminen muutenkaan ollut tekijänoikeutta loukkaavaa.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1987:8 A:n toimittama muistelmateos oli ainoa olemassa oleva Georg Malmstenin biografia. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että laajahkojenkin sitaattien käyttö oli hyväksyttävää etenkin, kun lähes kaikki sitaatit olivat Malmstenin minämuotoista kerrontaa. Täten tekijänoikeusneuvosto katsoi, ettei tarkoituksen edellyttämää laajuutta ollut ylitetty, kun 175 sivua käsittävästä muistelmateoksesta oli lainattu viisi eri sitaattia, joiden yhteispituus oli 69 riviä eli kaikkiaan runsaan sivun verran tekstiä. Sitaatit näiltä osin olivat tekijänoikeuslain mukaisia.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1992:16 B oli kopioinut kirjoittamaansa kahdeksan ja puoli sivua pitkään artikkeliin kaksi sivua A:n kirjasta lupaa pyytämättä ja lähdepoikkeusta mainitsematta. Kysymys ei ollut tekijänoikeuslain mukaisesta sitaattioikeudesta. Sekä B että kustantaja toimivat tekijänoikeuslain vastaisesti.

Hyvän tavan mukaisuus edellyttää, että siteerattava teos ja sen tekijä ilmoitetaan hyvän tavan mukaisesti. Tekijänoikeuslain 3 §:n mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Tekijän moraaliset oikeudet on otettava huomioon silloinkin kun teos toisinnetaan julkisesti tekijänoikeuslain 22 §:n nojalla. Tekijänoikeuslain 3 §, 11 § tai 22 §:ssä ei anneta tarkkoja sääntöjä siitä, miten ja missä lähde on mainittava. Hyvä tapa määritetään kullakin alalla vallitsevan käytännön mukaisesti. (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja 2006 s. 49).

Lainatun teoksen ja sen tekijän tunnistetiedot on sijoitettava sellaiseen yhteyteen, että ulkopuolinen voi ne vaikeuksitta havaita. Lainattava teos on mainittava siten, että se erottuu teoksesta, johon se on lainattu. (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus: Kommentaari ja käsikirja 2006 s. 175). Hyvän tavan mukaisuus edellyttää lisäksi lainauksen sisältävältä teokselta ja lainaukselta asiallista yhteyttä: ollakseen oikeutettu siteerauksen on oltava avuksi henkisessä luomistyössä siten, että siteerattu teos havainnollistaa, selkeyttää tai taustoittaa lainaajan

omaa esitystä. (Harenko-Niiranen-Tarkela: "Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja" 2006 s. 176). Sitaatti voi olla sanatarkka lainaus toisesta teoksesta tai lainattavaa tekstiä referoidaan vain vähäisin tai tekijänoikeudellisesti merkityksettömin muutoksin. (Harenko-Niiranen-Tarkela: "Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja" 2006 s. 172).

Siteerauksen tarkoituksen edellyttämä laajuus arvioidaan tapauskohtaisesti. Yleispätevää sääntöä minimi- tai maksimilajuuudesta ei ole. Lyhytkin lainaus voi olla hyvän tavan vastainen, jos asiallinen yhteys puuttuu.

Analyysi ja johtopäätökset

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut sille toimitettua materiaalia, johon ovat sisältyneet muun muassa "Badding – Rauli Somerjoen elämä ja laulut" –kirja, "Bussi Somerolle – Rauli Baddingin tarina" –musikaalin käsikirjoitus sekä laskelma elämäkerran ja musikaalin käsikirjoituksen tekstien yhtenevyyksistä. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että elämäkerta ilmentää tekijänsä luovia ratkaisuja ja on siinä määrin omaperäinen ilmaisumuodoltaan, että elämäkerta on kokonaisuutena tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos. Asiassa on riidatonta, että elämäkerta on julkaistu ja on siten tekijänoikeuslain 8 §:n mukaisesti julkistettu.

Vastineenantajan mukaan musikaalikäsikirjoitukseen on otettu elämäkerrasta kymmeniä tietoja ja tarinoita. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että näistä kuitenkin vain neljä kohtaa on tekstiltään identtisiä elämäkerran tekstiin verrattuina. Nämä kohdat ovat:

- elämäkerran sivulla 174: *"Baddingin ääni lämmittää sielua näin pitkän tauon jälkeen, hänen äänessään on edelleen todellista inhimillisyyttä ja lempeä"* Musikaalikäsikirjoituksen tekstissä virkkeen keskellä on tosin pisteen tilalla pilkku;
- elämäkerran sivulla 23: *"Nyt olet mennyt liian pitkälle. Herätät pelonsekaisia tunteita ja sinut siirretään numero 3:een"* ja
- *"Ei tämä nyt tähän pääty vaikka pahalta näyttääkin. Hengähdät tok hetkisen ja jatkat yhden heittokierroksen jälkeen ylviistoon"*, sekä
- elämäkerran sivulla 167 olevan laulun sanat: *"Hollolan kirkon rappusilla panin minä ensi kerran juu valu vei vei ja valu vilu vei panin minä ensi kerran juu eikä sitä kyrpää vituun menny kun kirvesvarren verran juu valu vei vei"*.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että edellä mainituista kohdista ensimmäinen on elämäkerrassakin mainittu Soundi-lehden arvostelijan kirjoittamaksi. Toinen ja kolmas kohta on elämäkerrassa mainittu Somerjoen keksimän pelin säännöiksi. Sekä elämäkerrassa että musikaalikäsikirjoituksessa säännöt on ilmaissut Somerjoki itse eikä elämäkerran tekijöiden ole edes väitetty luovilla valinnoillaan muokanneen Somerjoen ilmaisua. Neljäs kohta vaikuttaa rekilaululta ja olisi siten kansanperinnettä, joka ei ole tekijänoikeudella suojattua. Elämäkerrassa Somerjoen on kerrottu laulaneen laulu edellä mainitulla sanoituksella eikä elämäkerran tekijöiden ole väitetty luovilla valinnoillaan muokanneen Somerjoen ilmaisua.

Asiassa ei ole tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella elämäkerran tekijöitä olisi pidettävä yhdenkään edellä mainitun neljän tekstikohdan tekijänoikeudenhaltijoina. Tästä syystä tekijänoikeusneuvosto toteaa, että edellä mainittujen kohtien sisällyttäminen musikaalikäsikirjoitukseen ei ole edellyttänyt elämäkerran tekijöiden lupaa.

Tekijänoikeusneuvoston käytettävissä olleen materiaalin puitteissa tekijänoikeusneuvosto ei ota kantaa siihen, onko jokin edellä mainituista neljästä ilmaisusta tekijänoikeudella suojattu teos eikä siten siihen, onko musikaalikäsikirjoitukseen tai elämäkertaan kyseiset kohdat lainattu tekijänoikeuslaissa tarkoitettuna hyvän tavan mukaisesti.

Lukuun ottamatta edellä mainittuja neljää tekstikohtaa, elämäkerrassa ja musikaalikäsikirjoituksessa olevat elämäkerran tekijöiden tekijänoikeutta loukkaaviksi väitetyt tiedot ja tarinat ovat tapahtuma-aiheita, henkilöitä ja tarinoita, jotka on muunnettu musikaaliin kohtauksiksi tai niiden osiksi. Elämäkerrassa ja musikaalikäsikirjoituksessa käytetyt ilmaiset eivät ole siinä määrin samanlaisia, että kyseessä olisi muu kuin saman tarinan juonen, idean tai tiedon hyödyntäminen. Elämäkerran tarinat perustuvat Somerjoen elämän tapahtumiin, vaikka niiden kertoja olisikin itse elävöittänyt tai tulkinnut niitä jossain määrin. Kyseisiä tarinoita on siten pidettävä ennemmin tietoina kuin fiktiona. Tiedot voivat saada tekijänoikeussuojaa vain ilmaismuotonsa osalta. Elämäkerrassa esitettyjen tarinoiden juoni ja yksittäiset tiedot eivät ole tekijänoikeudella suojattuja.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että musikaalikäsikirjoitus ei loukkaa elämäkerran tekijöiden tekijänoikeutta, koska musikaalikäsikirjoitukseen ei ole sisällytetty elämäkerrasta mitään sellaista, johon elämäkerran tekijöillä olisi tekijänoikeus. Musikaali-

likäsikirjoitusta verrattaessa elämäkertaan tekijänoikeusneuvosto katsoo, että musikaalikäsikirjoituksessa on käytetty siinä määrin omaperäistä ilmaisutapaa, että kukaan muu samaan työhön ryhtyessään ei olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Musikaalikäsikirjoituksen tekijä on tehnyt siinä määrin luovia valintoja ilmaisussaan, että vaikka musikaalikäsikirjoituksen inspiraationa tai tietolähteenä olisi ollut elämäkerta, musikaalikäsikirjoitus on kokonaisuutena tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu itsenäinen teos.

Yhteenveto

Elämäkertateokseen sisältyneiden tietojen ja tarinoiden juonen sisällyttäminen musikaalikäsikirjoitukseen ei edellyttänyt elämäkertateoksen tekijöiden lupaa eikä heidän nimiensä ilmoittamista musikaalin yhteydessä.

Puheenjohtaja Marcus Norrgård

Sihteeri Marco Grönroos

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Mika Enäjärvi, Ritva Hanski-Pitkäkös, Marja Heikkilä-Kauppinen, Tuula Hämäläinen, Satu Kangas, Martti Kivistö, Ilmo Laevuo, Tommi Nilsson, Kirsi-Marja Okkonen, Taina Pihlajarinne, Anne Salomaa ja Riikka Tähtivuori.